

"תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים" בעלוני שבת

הרב שי וינטר

לעילוי נשמת

אבי מורי ר' יוסף בן ר' שמריהו ז"ל

נלב"ע כ"ב אדר ה'תשע"ה

ראשי פרקים:

- א. הצגת השאלה
- ב. מקור הדין וטעמו
- ג. תופס לבעל חוב כשעשאו שליח
- ד. ביאור סברתו של רש"י
- ה. "עורכי הדינין"
- ו. דעות התנאים והאמוראים
- ז. דין המגביה מציאה לחברו וייחסו לדין תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים
- ח. פסיקת ההלכה
- ט. יישום ההלכה בנידון השאלה
- י. סיכום

א. הצגת השאלה

שאלה: בכל ערב שבת קודש מגיעה ליישובנו חבילה של "עלוני שבת". רבים מבני הקהילה מעוניינים לקרוא עלונים אלו, אך "אין הקומץ משביע את הארי", היינו שאין מספר העלונים שבחבילה הנ"ל מגיע לכדי מספר המשפחות שביישוב. האם מותר לאחד התושבים לקחת עלונים עבור תושבים אחרים וזאת על חשבון תושבים שלהם כבר לא יישארו עלונים? האם משתנה הדין כשלוקח רק עבור משפחה אחת נוספת או כאשר לוקח רק עבור משפחה אחרת ולא עבור משפחתו? האם יש הבדל

- תודתי נתונה לרב מנשה שמרלובסקי שאיתו ליבנתי את הסוגיה והאיר את עיניי בה. רבות מהארותיו והערותיו משוקעות בגוף המאמר.

בין מקרה בו עשה זאת מיוזמתו לבין מקרה בו ביקשו זאת ממנו? האם מותר יהיה לתושב שלא תפסו עבורו, לתפוס מהתופס?

תשובה: נראה, שיסוד התשובה לשאלה זו מצוי, בין השאר, בסוגיית הגמרא בדין תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים. במאמר זה נבקש לעיין בתמציתיות ביסודות סוגיה זו ובדברי הפוסקים, בפרט אלו הנוגעים ישירות לשאלה שבפתח המאמר. כמו כן, נעסוק מעט בסוגיות נוספות הקשורות לשאלה.

ב. מקור הדין וטעמו

הגמ' בפרק קמא - ב"מ דף י', א' מגיעה לדין זה מתוך עיסוק בסוגיית המגביה מציאה לחבירו וכך אומרת הגמ', שם:

רב נחמן ורב חסדא דאמרי תרוייהו: המגביה מציאה לחבירו - לא קנה חבירו. מאי טעמא - הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, והתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים - לא קנה.

משמעות הדברים היא שעל אף שזכין לאדם שלא בפניו, כאשר תוך כדי זכיה לאחד הוא חב לאחר - דין "זכין" לא חל וממילא לא קנה חבירו. כמובן, כאשר מגביה המציאה לחבירו יתן לו אותה בפועל - יזכה בה חבירו מכח נתינתו זאת. משום כך, גם בנידון השאלה שלנו ברור שכאשר בפועל ניתנים עלוני השבת ע"י התופס לאותם אנשים שעבורם תפס - קנו. אלא שיש לדון אם עצם התפיסה עבורם הועילה, שכן אם לא הועילה, יתכן שאם עדיין לא נתן התופס למי שתפס עבורם יהיה רשאי כל אחד מהתושבים לקחת ממנו עבור עצמו, ויבואר לקמן. יתירה מכך - יש לדון האם חז"ל רק חידשו בדין זה, שבאופן שחב לאחרים לא התחדש דין זכיה או שמא לימדו אותנו שאינו רשאי לתפוס באופן כזה, ומשום שאינו רשאי לעשות כך גם לא הועילה תפיסתו. אם זוהי משמעות הדין הרי שיש לדון האם גם בניד"ד אינו רשאי לתפוס.

קצוה"ח (קה, א) מסביר את הדין של תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, שלא קנה, בכך שהתורה שחידשה דין זכין לא חידשה אותו אלא במקרה בו הזוכה אינו חב לאחרים:

גזירת הכתוב שיהא הזוכה לאחר מהני כדיליף (קידושין מב, א) מאיש זוכה... דכן גזירת הכתוב דאע"ג דלא עשאו מקבל שליח דהא לא ידע מהני מדין זכיה... וא"כ היכא דחב לאחרים אין זה נקרא זכיה ממש דזוכה לזה וחב לזה, לכן לא מהני מדין זכיה.

על פי דבריו יש מקום לומר שאין פגם מוסרי בכך שאדם יזכה עבור אחד באופן שחב לאחרני אלא שפשוט באופן כזה לא חידשה התורה דין זכיה.² כאמור, אם נבין כך אין בעיה בניד"ד במה שעשה התופס וכל הדיון יהיה רק אם אפשר לתפוס ממנו לפני שנתן לאלו שתפס עבורם.

אמנם, מדברי רש"י, שם נראה שמעשה התפיסה עצמו הוא מעשה שאינו ראוי כאשר חב לאחרים, וזו לשונו:

הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים - כאדם הבא מאליו ותופס ממון חברו בשביל חוב שיש לאחר עליו, ובא לקדם עד שלא יתפסנו בעל חוב אחר, ונמצא תופס זה חב בתפיסתו זאת את הנושים האחרים... לא קנה - כדאמר בכתובות, דלאו כל כמיניה להיות קופץ מאליו וחב לאלו מאחר שלא עשאו אותו הנושה שליח לתפוס.

טעם הדין, לדברי רש"י, הוא ש"לאו כל כמיניה", דהיינו שאף שברור שיש אפשרות לאדם לזכות חוב מהלוה עבור מי שנושה בו, מדין זכין - אין הוא רשאי לעשות זאת כאשר הוא פוגע בזכויותיהם של נושים אחרים, שכן אין לו כל שייכות ממונית בעניין זה.³ משום כך סבר רש"י, שכאשר באמת יש לו שייכות לעניין מתוקף היותו

2 אמנם, אין הבנה זו מוכרחת, שכן ניתן לומר שבכך שהתורה לא חידשה דין זכין במקום שיש חובה לאחר - בזה גופא היא לימדה אותנו שלא ראוי לפעול באופן כזה.

3 מובן מאליו שהבעיה מתעוררת רק כאשר אין ללוה די נכסים שאפשר לגבות מהם עבור כל חובותיו, וכמפורש בלשון השו"ע שתובא לקמן. במקום בו יש ללוה די נכסים לצורך הנושים כולם אין בעיה של חב לאחרני. ישנו דיון נוסף גם במציאות זאת והוא האם ברור שיכול לתפוס מהלוה בעל כרחו או שיכול לומר לו "לאו בעל דברים דידי את". הרי"ף בתשובה (הובאו דבריו ברא"ש ב"מ א, סי' כז, בר"ן על הרי"ף גיטין ה, א ועוד) סובר שמעיקר הדין יכול לומר לו "לאו בעל דברים דידי את" ורק במקרים מסויימים תיקנו חכמים שיכול לתפוס מהלוה, כגון בגוסס, שאם לא יתפוס לא יוכל הנושה לגבות מהיתומים. לעומתו הרא"ש, שם, סובר שאין זו תקנה כי אם שורת הדין ולא שייכת כאן טענת "לאו בעל דברים דידי את", שכן אינו תובעו כלל לדין אלא תופס ממנו. השו"ע בסי' קה, ד פסק כתשובת הרי"ף ובביאור הגר"א, שם, הביא את דעת הרא"ש שחולק על הרי"ף.

שליח, הרי הוא יכול לזכות גם כאשר חב לאחרים. נראה שרש"י לא סבר שיש כאן איסור ממש, שכן אז לא תועיל גם שליחות משום שאין שליח לדבר עבירה (וכדלקמן בדברי הקצות בשם הפני יהושע), אלא שאעפ"כ לא ראוי הוא לאדם להתערב בריב שאינו קשור אליו, כאשר ע"י התערבותו צד אחד מרוויח והאחר מפסיד.

בקצות החושן, שם, כתב בשם הפני יהושע שתפיסה כזו היא עבירה וממילא גם לא תועיל שליחות:

ובחידושי פני יהושע בפרק הכותב (כתובות פד, ב ד"ה "את תופס לבע"ח") כתב בטעמא דלא מהני שליח היכא דחב לאחרים משום דאין שליח לדבר עבירה וכיון דחב לאחרים עבירה הוי לגביה ע"ש.⁴

קצות החושן דחה את דבריו:

וסברתו לא נהירא, וגם אפילו אם היה שליח עושה עבירה בשליחותו כיון דלמשלח אינו עבירה אינו ענין לשליח לדבר עבירה, דלא אמרינן אין שליח לדבר עבירה אלא בכהן דאמר לישראל צא וקדש לי אשה גרושה דעבירה הוא למשלח.

נראה שהקצות לא קיבל מסברה שיש כאן עבירה כלשהי מצידו של התופס וכן העיר שגם לשיטתו של הפני יהושע שיש כאן בעיה של דבר עבירה, הרי שהכלל של אין שליח לדבר עבירה אינו חל כשאינן עבירה למשלח.⁵

4 אמנם, בפני יהושע, שם מפורש, שדוקא באותו מקרה מסויים שבמסכת כתובות ישנה עבירה, כיוון שלכתחילה גם הנושה בעצמו אינו רשאי לתפוס מנכסי הלוה שמת, ע"ש היטב ולכן צריך להבין את מה שכתב קצוה"ח בשמו. כדברי הקצות הביא גם בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדו"ק סימן קלג) בשם הבית מאיר: "ומה דרצה חביבי הגאון מהר"מ הנ"ל לדון דטעמא דתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים דלא מהני, כיון דחב לאחרים הוי קצת כעין עבירה ואין שליח לדבר עבירה". הבית מאיר סבר שפגיעת התופס ביכולת שאר הנושים לגבות מהחוב הרי היא "כעין עבירה" ולכן לא חלה תפיסתו, שכן אין שליח לדבר עבירה. (את תשובתו של הב"מ הביא רע"א גם בחידושו לשו"ע קה, א). ועי' במה שהעיר רע"א בתשובותיו, שם, על דברי הב"מ.

5 אכן, אין זה פשוט כלל. עי', למשל, בדברי הקהילות יעקב בקידושין סימן לט, שתמה על הקצות, שהרי גם כשהעבירה שייכת רק בשליח, עדיין נכון לומר את סברת דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, שהיא התשתית לכלל שאין שליח לדבר עברה. ועי' בהערות על הקצות עם פירוש "מילואי חושן", שם הערה 95 בשם הנוב"י ועוד.

ג. תופס לבעל חוב כשעשאו שליח

התוספות בכמה מקומות⁶ חלקו על דברי רש"י הנ"ל שאמר שכאשר הנושה עשה את התופס שליח הוא רשאי לתפוס. התוספות הוכיחו שלא כרש"י מהגמרא בכתובות (פד, ב) המספרת על יימר בר חשו שהיה נושה ממון בפלוני ושלח שליח לתפוס ספינה מנכסי החייב, שנשארו לאחר שמת. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אסרו על השליח לתפוס את הספינה מנכסי אותו פלוני, שהיה חייב גם להם, וזאת מכח דינו של רבי יוחנן שהתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה. גם הרא"ש בב"מ סי' כז הוכיח כדעת התוס', מסוגייתנו המדמה את דין המשנה בדף ט, ב העוסק ברכוב ששלח את חברו להגביה מציאה עבורו לדינו של תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים.

ביישוב שיטת רש"י אל מול הסוגיה בכתובות הביא הש"ך בסי' ק"ה ס"ק א את הסבריהם של הב"ח ושל המהר"א ששון וחלק עליהם ואח"כ כתב שרש"י התכוון שמהני דוקא כאשר שכרו בתור שליח. ביישוב דברי רש"י נאמרו הסברים רבים נוספים.⁷ ועי' לקמן בפסיקת ההלכה.

ד. ביאור סברתו של רש"י

ההגיון בדברי רש"י, כאמור, הוא שכאשר התופס הוא "צד" בעניין מעשהו הוא כבר מעשה ראוי, שכן לא נכון לומר שהתעבר על ריב לא לו. הפני יהושע בכתובות, שם, אף תמה, באופן עקרוני, על החולקים על דברי רש"י, שהרי בכל התורה כולה קי"ל ששלוחו של אדם כמותו:

ולא זכיתי להבין דבריהם בזה דאמאי נימא דלא מהני תפיסה היכא שעשאו שליח בפירוש שיזכה עבורו דהא קי"ל בכל התורה שלוחו של אדם כמותו וידו כיד משלחו ממש בין בגיטין וקידושין אף על גב דמחייב לאחריני כדאיתא בקדושין פ'

6 ב"מ י, א ד"ה "תופס"; כתובות פד, ב ד"ה "את"; גיטין יא, ב ד"ה "תופס".

7 עיין באוצר מפרשי התלמוד לגיטין, חלק א מעמוד תריח והלאה.

האומר (מב, ב) ואפילו לדבר עבירה הו"א דיש שליח אי לאו דמיעטו הכתוב בפירוש אפ"ה במעילה וטביחה ומכירה מהני אף על גב דאיכא חוב לאחריני.⁸
מכח קושיתו זו הגיע הפני יהושע להסבר שהובא לעיל בשמו, שרק כאשר יש עבירה בתפיסה לא תועיל שליחות כי אין שליח לדבר עבירה⁹ אבל באמת בדר"כ צודקים, לדעתו, דברי רש"י.

אמנם, כאמור לעיל, מדברי רש"י עצמו לא נראה שסבר שטעם הדין של תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה הוא בגלל שיש בדבר עבירה של ממש אלא משום שאין זה נכון שיתערב בדין שאינו שייך אליו, לטובתו של אחד מן הצדדים. מעשה כזה של תפיסה הוא, אמנם, מעשה שאינו ראוי, אך עדיין אין בכך עבירה, ששייך לדון בה מכח דין "אין שליח לדבר עבירה".

ה. "עורכי הדינין"

הבנת רש"י בסוגייתנו דומה לדין המובא במסכת שבועות לא, א: "ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו - רב אמר: זה הבא בהרשאה". וביאר רש"י, שם: "ואשר לא טוב עשה - פסוק זה בספר יחזקאל. זה הבא בהרשאה - ומתעבר על ריב לא לו".

נקיטת עמדה לטובת אחד הצדדים הנדונים ע"י מי שאינו קשור לדיון מוגדרת במשנה באבות (א, ח) ובעקבות כך גם בגמרא בכתובות (נב, ב; פו, א) כמעשה של "עורכי הדינין". רש"י מבאר בכתובות (נב, ב) מושג זה: "אוהב אחד מבעלי דינין

8 באבן האזל על הרמב"ם הלכות מלוה ולוה כ ביאר את שיטת הסוברים שלא תועיל כאן שליחות: "דלא מצינו עיקר דין שליחות אלא בתרומה וגירושין וקידושין, ובתרומה הא אין השליחות נוגע אלא להמשלח, ואף דאח"כ כשתרם השליח נעשה תרומה וכל ישראל אסורין לאכלו זהו רק מידי דממילא. אבל עיקר חלות הדין שליחות שיהי' מעשה השליח כמעשה המשלח זה אינו נוגע אלא להבעלים. וכן בגירושין וקידושין אינו נוגע אלא להאיש והאשה שקבלו השליחות מדעתם. וממילא יוצא שנוגע גם לאחרים דבקדושין נעשית אשת איש ובגירושין נאסרה לכהן. ומבואר דהיכי דעיקר השליחות נוגע בעצם לאחרים לא מצינו בתורה דין שליחות".

9 ושם בכתובות גם יימר עצמו לא רשאי היה לתפוס לכתחילה מנכסי היתומים, ע"ש.

ומטעים זכיותיו לדיין ועורך הדין לפני הדיינים לזכותו מיקרי עורכי הדיינים שעורך את הדיינים להפוך לבם לטובתו של זה.¹⁰

בגמרא, שם, מסופר על ר' יוחנן שיעץ עצה לקרוביו מה עליהם לעשות כדי להפטר מחיוב בדין. הגמרא אומרת, שמתחילה סבר שמותר היה לו לעשות כן, מדין "ומבשרך לא תתעלם" ואח"כ התחרט על שעשה, כיוון ש"עשינו עצמנו כעורכי הדיינים" ולאדם חשוב אין זה נכון לעשות כן אף כשעוזר לקרוב משפחתו.

הריטב"א, שם, מבאר ע"פ הירושלמי, שמותר לגלות לאחד מבעלי הדין את הדין הנכון אלא שבמצב שבו הוא אמור לצאת חייב בדין, אסור למי שאינו קשור לדין להציע לו הצעה שתגרום לשינוי הנתונים שבדיון וממילא לשינוי הדין. אמנם, הריטב"א מסיק מהגמ' שיש מקום בו מותר הדבר ובלבד שלא ילמדו שקר: "שמעינן מינה דכל שהוא קרובו¹¹ ולא הוי אדם חשוב מותר לגלות לו דינא, ואף על גב דלית דינא עמיה אלא בטענה דאגמריה, והוא דלא ליגמריה שקרא".

לפי"ז היה מקום לומר בניד"ד שאם אב, ד"מ, תופס עלונים עבור ביתו או חתנו וכד' מותר הדבר לכתחילה¹² אלא שעדיין יש לחלק בין מקום בו משיא עצה כבסוגיה, שם לכין מקום בו עושה מעשה ממש, כבניד"ד, וצ"ע.

1. דעות התנאים והאמוראים

הלכה זו שתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה אינה מוסכמת לכ"ע. רב הונא סובר שקנה, כמובא בסוגיית הגמ' גיטין יא, ב, רב חסדא, שם, אף מנסה לומר

10 ועי' בפרשני המשנה באבות, שם, שיש שפירשו באופן זה ויש שפירשו מושג זה בייחס לדיינים עצמם. עי' בעיקר בדברי התוספות יו"ט, שם.

11 עי' ב"חפץ חיים", הלכות רכילות כלל ט, י במהדורת "דירשו" עמ' 697 הערה 35, שיש הסוברים שידיד ושכן קרוב כלולים ב"ומבשרך לא תתעלם".

12 ואולי אף בידידים הדין כן ועי' הערה קודמת. אמנם, נלענ"ד שאם נרחיב בניד"ד את "ומבשרך לא תתעלם" גם לידידים, יכול הדבר לגרום למריבות ביישוב, ח"ו, שהרי יכול האחד לבוא ולתפוס לצורך ידידים רבים וכד'.

שווהי מחלוקת תנאים, ולדעת ר' אליעזר קנה. אמנם, הגמ' שם דוחה שאין בהכרח מחלוקת תנאים בזה.¹³

אמנם, כדעתם של רב נחמן ורב חסדא שלא קנה, סובר גם ר' יוחנן¹⁴ וכן סוברים גם ר' ירמיה,¹⁵ רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע.¹⁶ כשיטה זו פסקו כל הפוסקים, וכדלקמן.

ז. דין המגביה מציאה לחברו ויחסו לדין תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים

כאמור לעיל, רב נחמן ורב חסדא תלו את דין המגביה מציאה לחברו בדין תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים. אמנם, ר' יוחנן סובר שהמגביה מציאה לחברו קנה חברו וזאת על אף שהוא מסכים שהתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה. עלינו להתמקד בשיטתו של ר' יוחנן, כיוון שהיא זו שנפסקה להלכה בשולחן ערוך.

צריך לבאר, אם כן, כיצד מתיישבים שני הדינים יחדיו, ובמילים אחרות: מדוע אין בעיה של תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, כאשר מדובר במגביה מציאה לחברו.

מצאנו שני הסברים עקרוניים בעניין זה - הסבר התוס' והסבר הרמב"ן. כך איתא בתוד"ה "א"ר יוחנן" בב"מ י, א:

א"ר יוחנן המגביה מציאה לחברו קנה חברו - ואף על גב דאית ליה לרבי יוחנן בפרק הכותב (כתובות פד, ב ושם ד"ה "ואמר") ובפ"ק דגיטין (יא, ב ושם ד"ה "התופס") תופס לבע"ח לא קני היינו דוקא היכא דלא שייך מגו דזכי לנפשיה דאין הלוח חייב כלום לתופס אבל במציאה דאיכא מגו קנה.

לשיטת תוס', באופן עקרוני דין תופס לבעל חוב שייך גם במציאה אלא ששם יש פתרון לבעיה והוא שמיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. בפשטות, הכוונה היא שעצם העובדה שהוא עצמו יכול לזכות בדבר גורמת לכך שהוא שייך לעניין וכיוון

13 כך נראה שהבין רש"י גם בדעת רמי בר חמא בדף ח, א אצלנו, אף שאין הבנה זו מוכרחת.

14 במסכת גיטין, שם ובמסכת כתובות פד, ב.

15 בגיטין, שם.

16 בכתובות, שם.

שממילא יכול לזכות ולחוב לאחרים, אין זה משנה אם תופס עבור עצמו או עבור אדם אחר.

עולה מדברי תוס' שהפתרון של מיגו דזכי עוזר להתגבר על בעיית התופס במקום שחב לאחרים, וממילא בחוב ממש, שבו גם התופס הוא אחד מבעל החובות, תועיל התפיסה מכח המיגו הנ"ל. כך מפורש גם ברא"ש סוף סי' כז בשם ר"ת.¹⁷

לעומ"ז, הרמב"ן בהתייחסו לאותה השאלה בה דנו התוס' מביא את שיטתם ואח"כ אומר את הדברים הבאים:

איכא דקשיא להו... דהכא סבר ר' יוחנן המגביה מציאה לחברו קנה חברו דאלמא תופס לב"ח במקום שחב לאחרים קנה, ובכתובות (פד, ב) קאמר איהו גופיה דהתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קנה...

ולדידי לאו קושיא היא כלל, דהכא משום דאינו חב לאחרים הוא דכיון דלא זכה בה אדם לאו חובה היא לו אם אינו מוצאה, ובעל אבדה גופיה הואיל וכבר היא אבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם בהאי הגבהה לא מפסיד ולא מידי יותר משאר בני אדם, ועוד שהרי נתיאש ויצאה מרשותו ביאוש, אבל גבי ב"ח כיון דהוא חייב לו ונכסוהי אינון ערבין ביה מי שמוציאן מרשותו ושעבודו חב הוא לו, ומשום הכי קי"ל נמי התם לא קנה והכא קנה, וא"צ לפנים.

לדעת הרמב"ן אין כלל בעיה במציאה, שכן אין כאן אלא מניעת רווח ולא חוב בייחס לאחרים. אמנם, הרמב"ן לא כתב שבחוב תועיל תפיסה כאשר התופס הוא עצמו נושה בו, ואכן הר"ן למד שלשיטה זו לא תועיל תפיסה אף באופן זה.¹⁸

ח. מסיקת ההלכה

להלכה, פסקו הרמב"ם, הטור והשו"ע שהתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה. כמו כן פסקו שהמגביה מציאה לחברו - קנה חברו. פסיקת השולחן ערוך בעניין תופס לבע"ח מופיעה בחושן משפט סימן קה, א:

17 יש מקום לדון האם ההיתר לתפוס בהסתמך על המיגו מתיישב עם שיטת הב"מ והפנ"י (ע"פ הבנת הקצות) דלעיל, ואכמ"ל.

18 זו לשונו של הר"ן בב"מ, שם: "ולפי תירוצו של הרמב"ן ז"ל אפילו כשהי' תופס נושה בו גופי' לא קנה אבל לפי תירוץ ר"ת ז"ל קנה".

הלוח שחייב לשנים או יותר, ואין לו כדי לפרוע לכולם, וקדם אדם א' ותפס מהמטלטלים של לוח כדי לזכות לאחד מבעלי חובות, לא זכה, שכל התופס לבע"ח במקום שיש עליו חוב לאחרים, לא קנה.

הפסיקה בעניין המגביה מציאה לחברו היא בחושן משפט סימן רסט, א: "המגביה מציאה לחבירו, אעפ"י שלא אמר לו כלום, זכה בה". השולחן ערוך (קה, ב) גם הביא להלכה את דעת ר' תם, שמועילה תפיסתו של אחד הנושים כשתופס לחברו: "אם הלוח חייב גם לתופס, זכה בתפיסתו, מגו דאי בעי זכי לנפשיה, זכי לחבריה".

ט. יישום ההלכה בנידון השאלה

לקיחת עלוני שבת לצורך חברו ודאי אינה קשורה לעניין של חוב. אין מי מתושבי היישוב שנחשב כנושה במשווקי העלונים. משום כך, לדעת הרמב"ן אם תפס ודאי שזכה בכך עבור מי שתפס עבורו.¹⁹ אמנם, לשיטת ר' תם לא תועיל תפיסתו ומסתבר שמותר יהיה לאחד התושבים האחרים לתפוס ממנו, כל עוד לא הגיעו העלונים למי שתפס עבורו.

יש אפשרות, לכאורה, לפתור את הבעיה, גם לדעת ר' תם, ע"י הסתמכות על דברי רש"י הנ"ל שאם התופס חוב עושה זאת לצורך משהו ששלח אותו - קנה. לרש"י, גם בניד"ד אם אכן ראובן ביקש מחברו לתפוס עבורו עלוני שבת לא תהיה כל בעיה. כמו כן יכול אדם אחד להיות שליחם של רבים ולקחת עבורם עלוני שבת. אמנם, רבו הראשונים שחלקו על רש"י וכשיטתם נפסקה ההלכה בשו"ע חו"מ, שם: "שכל התופס לבע"ח במקום שיש עליו חוב לאחרים, לא קנה, ואפי' עשאו שליח וכתב לו הרשאה".

א"כ יש לבדוק האם יש סיבה אחרת להתיר תפיסה זו, לשיטת ר' תם. לכאורה, אפשר להסתמך על "מיגו דזכי לנפשיה", שהרי התופס יכול לזכות לעצמו בעלוני השבת ואכן נראה שאם יתפוס רק עבור חברו תועיל תפיסתו מטעם זה, שאמנם אין כאן מיגו דזכי לנפשיה בפועל אבל יש כאן מיגו דאי בעי זכי לנפשיה, וכפי שפסק בשו"ע, (סעי' ב, שם) בייחס לחוב: "אם הלוח חייב גם לתופס, זכה בתפיסתו, מגו דאי בעי זכי לנפשיה, זכי לחבריה".

19 אף שעדיין יתכן שגם לרמב"ן לא ראוי לתפוס לכתחילה. ועי' בריש סי' רס"ט בסמ"ע, בש"ך, בקצות ובנתיבות האם במגביה מציאה לחברו צריך לומר בפה עבור מי זוכה כדי שתחול זכיייתו.

אלא שיש לשאול אם תועיל תפיסתו כשלוקח עבורו ועבור חברו או עבור כמה אנשים, שהרי החברה משווקת העלונים דואגת להגעתם ליישוב כדי שכל משפחה שמעוניינת תוכל לקחת עותק לביתה (בכפוף למגבלות הכמות...), אך ודאי לא מסתבר שדעתם מסכמת שאחד יקח את כל העלונים שהגיעו ליישוב או אפילו כמה מהם, לעצמו.

נראה, א"כ, שניד"ד יהיה תלוי בשאלה אם התופס שיכול היה לזכות לעצמו בעלון אחד יכול לזכות עבור חברו או חבריו יותר ממה שיכול היה לזכות עבור עצמו. בדבר זה נפלה מחלוקת גדולה בין האחרונים. בעיקר, נסב הדיון סביב דבריו של הבית יוסף. נביא בס"ד את דבריו, את דברי המצדדים בשיטתו ואת דברי החולקים עליה.

דברי הב"י מוסבים על דברי הטור בסימן קה, שכתב: "ואם ראובן חייב ג"כ ליהודה מהני מה שתפס לצורך שמעון אף על פי שלא תפס לצורך עצמו מיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה".

הבית יוסף, שם, ד"ה "ואם", למד דין חדש מדיוק בלשונו של הטור:

ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב אף על פי שלא תפס לצורך עצמו וכו' דמשמע דטפי עדיף כשתפס לצורך עצמו ואחר כך תפס לצורך חבריו מכשתפס לצורך חבריו קודם שיתפוס לצורך עצמו והא ליתא דכיון שתפס לצורך עצמו כבר אין לו תפיסת יד בנכסיו של זה והוי ליה תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים דלא קנה. ויש לומר דהכי קאמר לא מבעיא אם תפס בבת אחת כשיעור מה שחייב לו וכשיעור מה שחייב לחבירו דמגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה אלא אפילו פירש שתפס לחוב חבירו ולא לחובו דהשתא אין לו תפיסת יד בנכסים הללו שתפס אפילו הכי קנה דמגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לאחרני. כן נראה לי.²⁰

מדברי הב"י עולים שני דינים משמעותיים. הדין האחד הוא, שכאשר אחד הנושים תופס בפועל עבור עצמו מותר לו לתפוס מעבר לסכום שהוא נושה - הוא יכול לתפוס בבת אחת כשיעור שחייבים לו ולחבירו. תפיסה זו מתאפשרת על פי שימוש בעקרון של מיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה.

הדין הנוסף העולה מדבריו הוא, שמי שהוא עצמו נושה בלוה יכול לתפוס עבור נושה אחר מיגו דאי בעי זכי לנפשיה וכיוון שהוא עצמו עדיין לא נפרע מהלוה,

20 ועי' בפרישה, שם שהסביר באופן שונה את לשונו של הטור.

יוכל לגבות ממנו פעם נוספת עבור עצמו. דין זה מפורש בדברי המרדכי בגיטין (פרק ראשון, שכח) כנ"מ העולה מדברי ר' תם, שהובאו לעיל:

נ"מ מפ"י ר"ת אם אדם חייב לשני בני אדם או לג' והאחד יתפוס משל המחוייב יכול ליתן לחבירו מה שתופס אם ירצה דמגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה והוא יחזור על הבעל חוב עוד ויתבע את שלו.

הב"י הבין שעצם העובדה שיש לאדם שייכות לחוב מבטלת את הבעיה של חב לאחריני וכעת זכותו לתפוס אף מעבר למה שיכול היה לתפוס עבור עצמו. רבים התקשו בהגיון שבקביעה זו, שהרי בפשטות, ביחס למה שהוא מעבר לסכום שהוא נושה בחייב - הרי הוא ככל אדם זר אחר.

אכן, הב"ח (טור קה, ד"ה "ואם"), הסמ"ע (שו"ע קה, ס"ק ג), התומים (שם, ס"ק ג) והנתיבות (שם, ס"ק ג) חלקו על הב"י ועל העיר שושן (סע' ב) שהלך בשיטתו. הב"ח סיים את דבריו במילים: "והוא דבר פשוט לענ"ד". הסמ"ע הביא ראייה מסוגייתנו נגד דברי הב"י:

ואחת מהראיות היא, שהרי דין זה נלמד מהא דאמרינן (ב"מ י, א) המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו משום דאי בעי זכי לנפשיה כו', ובעינן דומיא דהתם דאי בעי היה זוכה כולו לנפשיה, ע"ש.

גם בניד"ד, כאמור, לא מדובר בחוב אלא במציאה אבל במציאה כזו שמלכתחילה אין לו אפשרות לזכות בה אלא בחלק מסויים וא"כ אין מקום לומר, לדעת הסמ"ע ודעימיה, שיוכל לזכות עבור אחרים מעבר לאותו חלק שיכול לזכות לעצמו.

אמנם, הש"ך (שו"ע קה, ב) שחשב גם הוא, תחילה, כסמ"ע וסיעתו, הגיע למסקנה שהב"י צודק. הוא מוצא לכך הוכחה מסוגיית הגמ' בדף ח ע"א, ואלו דבריו:

ונלע"ד שהדין עם הב"י והע"ש דכיון דאית ליה זכיה בהגבה' זו זכי נמי לחבריה אפי' יותר ממה שיכול לזכות לעצמו דאע"ג דלא שייך מיגו דהא אפי' מ"ד דלא אמרי' מגו דבעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה מודה דהיכא דזכי לנפשיה מידי זכי לחברי' אפי' מה דלא מצי למזכי לנפשיה וכדמוכח (ח, א) מרבא דפליג ארמי בר חמא וכן מרב נחמן דאיתיב לעולא וכפירש"י שם ע"ש דלא ס"ל מיגו ואפי' הכי סבירא ליה גבי טלית שהגביהו ביחד דאע"ג דהתם לא יוכל לזכות בטלית רק החצי שלו זכי לחבריה אידך פלגא מטעמא דכיון דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה ואף ע"פ שאפשר לדחוק ולחלק מ"מ אין נראה לי לחלק אלא פשטא דש"ס ריהטא כהב"י.

בשיעורי ר' שמואל (אות קכה) דן בדברי הב"י, הסמ"ע והש"ך. מחד, הוא מתקשה בדברי הסמ"ע: "ובאמת צ"ב מה הנידון בזה, הא יכול לזכות לחבירו כשיעור חובו

של עצמו, וכיון שעדיין לא נפרע חובו של עצמו יכול לגבות שוב ושוב כשיעור חובו.²¹

מאידך, הוא מתקשה בראייתו של הש"ך, שהרי בטלית כל אחד מגביה את החצי שהוא מגביה עבור עצמו ועבור חברו, שאל"כ גם הוא עצמו לא יוכל לזכות כלל (וכדברי הנתיבות, שם, בהסבר סוגייתנו) אבל קשה, לדעתו, להבין שע"י שזוכה חלק מהממון לעצמו יוכל לזכות חלק אחר של הממון עבור חברו.²² אפשר שזה מה שכתב הש"ך ש"אפשר לדחוק ולחלק". הש"ך, כאמור, לא קיבל חילוק זה. ועי' עוד בדברי ר' שמואל, שם.

גם קצות החושן (ס"ק ב) סובר כב"י והביא גם הוא הוכחה לדבריו מהמשך הסוגיה בבבא מציעא, שם וכן הכריע גם בערוך השולחן, שם סעי' ב.²³

י. סיכום

מכלל מחלוקת לא יצאנו ועל כן נראה להלכה שאין לקחת מעלוני השבת עבור אחר כי יש לחשוש שיש בכך מעשה שאינו ראוי ואולי אף עבירה ואפשר שהדבר נכון אף כשמינהו שליח. (ויש לדון בקרוב משפחה ואולי אף בדידים או שכנים). אמנם, אם לוקח רק עבור משפחה אחת ואינו לוקח עבור משפחתו שלו, אז בודאי מותר מיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה.

21 לפי"ז, יוכל לקחת עלון עבור אדם אחר ואח"כ עבור אדם נוסף וכו' ולבסוף לקחת עלון לעצמו. יש להעיר, שהנחה זו שפשוטה לר' שמואל, וכפי שראינו מופיעה כבר בדברי המרדכי (אם כי שם לא דובר על האפשרות לגבות שוב ושוב) מובנת יותר על פי הגישה שהוצגה בתחילת המאמר, לפיה אין פגם מוסרי בתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, שכן לדעת רש"י ובודאי לשיטת הב"מ והפנ"י (להבנת הקצות) קשה יותר להבין כיצד העובדה שיש לנושה זה אפשרות עקרונית לתפוס מאפשרת לו לפגוע בפועל בבעלי החוב האחרים, בתופסו מעבר לסכום שמגיע לו עצמו. אמנם, המרדכי וכן ר' שמואל לא עסקו בשאלת ההגינות שבמעשה התפיסה אלא בשאלת החלות שלו. ועי' גם בהערה 18 לעיל.
ר' שמואל עצמו מציע שלא היתה כוונת הסמ"ע אלא כשתופס בב"א יותר משיעור חובו. ע"ש, שהדברים דחוקים בפשט דברי הסמ"ע.

22 למשל, הוא אומר, שם, שקשה לקבל שמתוך שזוכה לעצמו טלית אחת יזכה לחבירו טלית אחרת. ולפי"ז יש לדון גם בנידון שאלתנו, שזוכה בעלון אחד לא תועיל לזוכה בעלון אחר עבור חבירו.

23 ועי' בפרשנותו המיוחדת של ערוך השולחן לסוגייתנו, בסעי' א, שם.

אכן, אם כבר לקח גם עבור עצמו וגם עבור אחרים נראה שאי אפשר יהיה לקחתם ממנו אף לפני שנתנם למי שתפס עבורם, כיוון שיכול לטעון שקים לו כרמב"ן שכל שהוא רק מניעת רווח אין כל בעיה וכבר זכו. ואף אם הלכה כר' תם, שגם במניעת רווח יש בעיה בזכיה, הרי יכול הוא להסתמך על המיגו שמועיל לקחת אף יותר ממה שיכול היה לזכות לעצמו, לדעתם של הב"י, הלבוש, הש"ך, קצוה"ח וערוך השולחן.²⁴

24 לענ"ד, לפי ההבנה שתפיסת עלון אחד מועילה לתפיסת עלונים נוספים. הרב שמרלובסקי הציע שאולי יש מקום לתקן תקנה ביישוב, שאפשר לקחת כמות מועטת של עלונים לצורך מי שקשה לו להגיע מוקדם וכד'. לענמסתבר שיש לשקול בכל יישוב ויישוב ובכל מקרה ומקרה לפי העניין ולהפעיל שיקול הדעת אם תקנה בנושא כזה תרבה אחווה או ששב ואל תעשה עדיף.